

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2022/08/katona-andras-a-magyar-delfin-13-12-04/>

Katona András

„A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

Közkeletű megállapítás, hogy sportnemzet vagyunk. Ezt leginkább élsportunk nemzetközi sikerei bizonyítják, különösen az újkori olimpiai játékokon elért nagyszerű eredményeink. Ezek közül a későbbi szerepünket megalapozó és meghatározó sporttörténelmi dátum 1896. április 11-e: ezen a napon rendezték az olimpiatörténet első úszóversenyét az első újkori játékokon Athénban, amelyet Hajós Alfréd nyert meg, a klasszikusnak számító 100 méteres távon diadalmaskodott. Nem sokkal később 1200 méteren is győzött, elindítva a magyar úszósportot későbbi világhódító útjára. Emlékezzünk néhány, talán kevésbé ismert érdekességgel rá és lenyűgöző életpályájára, melynek 77 évét teljes életként jellemezhetjük. 18 évesen gyorsúszó bajnok volt, de atletizált is (futás, gerelyhajítás, ötpróba), majd válogatott labdarúgó, játékezető, szövetségi kapitány, sportvezető és újságíró lett, de elsősorban kiváló építész volt. Fontos középületeket, köztük uszodákat, stadionokat, kórházakat és iskolákat tervezett. Közismert, hogy a margitszigeti, ma a nevét viselő Nemzeti Sportuszodát is ő tervezte. Ez az írás is hozzá kívánt járulni Hajós Alfréd emlékének ápolásához, tisztelegve az utána következő 181 olimpiai aranyérmünk 307 győztese előtt is, azzal a nem titkolt ösztönző szándékkal, hogy történelemtanításunkban a sporttörténetnek is nagyobb szerepet szánjunk.

1. kép: Az olimpiai győztes, az építész és az éremhalmozó Hajós Alfréd

Út az olimpiáig

1878. február 1-jén Óbudán Guttmann Arnold néven született egy galíciai származású neológ zsidó apa Guttmann Jákob és Löwy Rozália gyermekeként. 1905-ben vette fel hivatalosan a Hajós nevet, addig a sajtóban szerepelt Guttmann, illetve Hajós-Guttmann, és Guttmann-Hajós néven is. 1908-as házassági anyakönyvében Hajós Arnoldként jegyezték annak ellenére, hogy ekkor már mindenütt Nándorként vagy Alfrédként emlegetik. Utóbbi keresztnévet halála előtt egy évvel, 1954-ben vette csak fel hivatalosan, pedig már 1899-es építész diplomáját is Guttmann Alfréd névvel állították ki.

Drámaian hangzik, de csak legenda, hogy Hajós Alfréd azért tanult volna meg úszni, mert 13 évesen látta édesapját a Dunába fulladni. Valójában kisgyermekként apja – aki a Parlament építkezésénél dolgozott – a folyóból deszkákkal elkerített részben megtanította úszni, de a versenyzés felé már a Markó utcai Főreál Gimnázium diákjaként – édesanyja tilalma ellenére – csak az apa halálát követően fordult. Kitartását jól bizonyítja a következő történet. Bár jó tanuló volt, a testnevelésórákon többször szégyenben maradt, mert nem tudott felmászni a rúdra. Ezért összegyűjtött kis pénzéből cigarettát vásárolt a pedellusnak, cserében azt kérte, engedje be esténként gyakorolni a tornaterembe. Három héttel később már pusztán a kezét használva is fel tudott kapaszkodni a rúdra. Mindeközben örökre beleszeretett a sportba. A Dunában szerb hajósoktól tanulta meg az ún. „matróz tempót”, ami a mai gyorsúszás őse, mely a váltott karú tempót és a lábbal történő ollózást (krallozást) jelentette. A Rudas fürdő 23 méteres 27-28 fokos termál medencéjében hajnalonként gyakorolt, mert nem tudta volna kifizetni az 50 krajcáros belépődíjat. Esténként erőnléti futóedzéseket tartott.

Már 15 évesen részt vett úszóversenyeken, de álnéven, nehogy édesanyja tudomást szerezzen róla. 17 évesen két iskolatársától, Kellner Gyulától és Dáni Nándortól – akik atléták voltak – hallotta először, hogy Athénban újjáélesztik az ókori sportversenyeket. Elhatározta, hogy velük megy, és ezért meg is tett mindent. 1895 júliusában Siófokon magyar bajnoki címet szerzett, majd Bécsben nem hivatalos Európa-bajnok lett. Másfél testhosszt vert rá nagyképű osztrák ellenfelére, aki 5 méter előnyt akart neki adni. Az olimpia előtt hazai selejtező versenyeken is kellett indulnia. Miután 100 és 500 méteren is győzött – utóbbiban megdöntötte az országos rekordot is –, így az 1000 méteres versenyt már meg sem tartották, hiszen egyértelmű volt, hogy úszóként ő képviseli majd Magyarországot. 300 koronát kapott, hogy athéni hajójegyét fedezni tudja. Olimpiai indulását Iszer Károlynak, egyesülete, a Magyar Torna Klub (MTK) elnökének köszönhette, mert az 1895-ban alakult Magyar Olimpiai Bizottság eredetileg csak atlétákat és tornászokat akart Athénba küldeni.

Az utazáshoz azonban rendkívül szigorú professzora, Ilosvay Lajos korábbi dékán engedélyét is meg kellett szereznie. Hősünk, aki ekkor már a Műegyetem hallgatója volt, a hajnali edzéseket követően mindig ott ült a 8 órakor kezdődő előadásokon. Most kénytelen volt bevallani, hogy ő képviseli Magyarországot az olimpián: négy hét szabadságot kért tanárától. Ilosvay professzor felháborodásában majdnem eltanácsolta az egyetemről: „*Csak léha emberek sportolnak, amikor tanulniok kellene. Az ivás, a kártya, a tánc meg a sport sohasem vezet jóra!*”² – dörögte. Hajós végül megkapta az engedélyt, de tanára jelezte neki, hogy ne számíton semmi jóra a vizsgákon. A fiatalember megköszönte a bizalmat és távozott. Élete során többször volt alkalma bizonyítani, hogy a professzor tévedett: nemcsak úszóként, hanem később építészként is elhozta a világ legjobbjának járó elismerést egy későbbi olimpián.

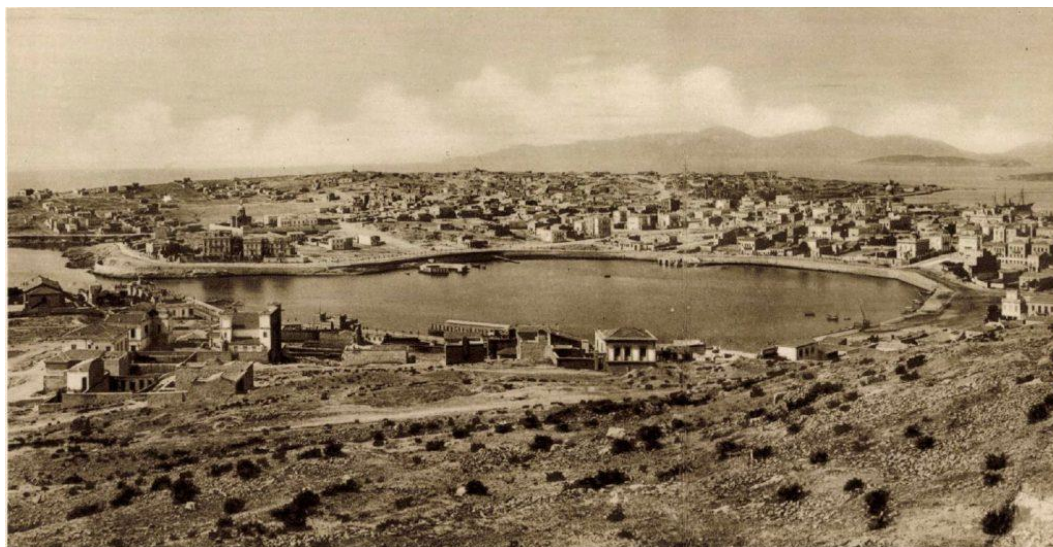
Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

Győzelmek az athéni olimpián

Az úszóversenyeket április 11-én rendezték az athéni Zéa-öbölben, tehát a tengeren. Mai fogalmak szerint nyíltvízi bajnokság volt, amit ráadásul igen hideg – a források megoszlanak, de – csak 9-11, max. 13 fokos vízhőmérsékletet jeleznek. (A Nemzetközi Úszósövetség – a FINA – mai szabályai szerint 16 fok alatti vízhőmérséklet esetén nem lehet versenyt rendezni.) Nyolc nemzet 13 versenyzője állt rajthoz a Pireuszi-öböl vizében horgonyzó gőzhajókon. A sportolók már a fedélzeten fáztak a csípős tavaszi szélben, de a hideg tengervízre sokuk egyáltalán nem volt felkészülve. Volt, aki már az öböl közepén, a 100 méteres versenypálya rajtját jelző bójánál feladta. Az úszásnem nem volt meghatározva, mindenki a saját stílusában úszhatott. A hullámzó vízben sokat segített Hajós matrózoktól tanult technikája, amelyben a mai gyorsúszás kéztempóját párosította a pillangóúszáséhoz hasonló lábtempóval. A rajtpisztoly eldördülésétől kezdve végig vezetett, és 1:22,2 perces idővel megszerezte Magyarország első olimpiai bajnoki címét. Így írta le az eseményeket, jó fél évszázaddal később: *„Pisztolylövés jelezte az indulást, s vadul nekivágtam a tarajos, hűsbavágó hideg víznek. Észre sem vettem, hogy a vízben kifeszített kötél horzsolja mellemet, csak úsztam, úsztam... Azt sem tudtam, hányadik helyen vagyok. Még fel sem eszméltem, amikor a mindinkább erősödő moraj és a tömeg zúgása jelezte, hogy a versenyzők célba értek. Egyszerre csak a kiáltásokból "Zito i Hungaria", "Éljen Magyarország!" hangjai váltak ki ...”³*

2. kép: A helyszín, a festői Zéa-öböl

A győztes tiszteletére maga a versenyek fő szervezője, Konstantin görög trónörökös vonta fel a hajó árbocára a magyar zászlót, amelyet még Budapesten egy ház homlokzatáról emeltek el a sikerükben bizakodó olimpiakonok. A katonazenekar elkezdte játszani a bajnok országának himnuszát: az osztrák császári himnusz. A jelen lévő magyarok ezt azonnal leállították, és a hat sportoló⁴ a süvítő szélben társa tiszteletére elénekelték a magyar himnusz. Az eredményhirdetési huzavona következtében azonban Hajós lekéste fősámát, az 500 méteres versenytávot, így maradt az 1200 méteren való próbálkozás.

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

3. kép: A verseny körülményei, amelyek ma már elképzelhetetlenek lennének

Mivel ekkor már tudta, hogy a víz nagyon hideg lesz, faggyúval kente be a testét. A start után, a hullámzó tengeren úgy érezte, eltévedt, senkit sem látott maga körül. (A hajók, amelyekről a versenyzők elrajtoltak, egyszerűen ott hagyták az úszókat a hullámzó tengeren, és megindultak az öbölben lévő cél irányába.) Megfordult a fejében, hogy feladja, de félt, hogy nem veszik észre, és megfullad. Inkább teljes erejét összeszedve úszott tovább. Amikor meglátta a célt, biztos volt benne, hogy a többiek már rég beértek. Csak a part mellett hallotta meg, mit kiabál a sokezres tömeg: *„Zito i Hungaria! Éljen Magyarország!”* Több mint 60 méterrel előzte meg a második helyezettet, 18:22,2 perces idővel szerezte meg második bajnoki címét. Még a vízben volt, amikor elkezdték felvonni a magyar zászlót, ám annyira átfagyott, hogy nem tudott az őt ünneplők közé menni, a matrózoknak kellett kihúzniuk a vízből.

Az ünneplés közben a trónörökös felkiáltott: *„Ez a magyar fiú egy valóságos delfin!”* Másnap a görög újságok címlapján már „Magyar Delfinként” szerepelt. A bajnoki címet jelentő ezüstérmét – aranymedál ekkor még nem volt – a görög királytól vehette át. A ceremónián az uralkodó németül érdeklődött a magyar fiútól: *„Hol tanult meg ilyen jól úszni?”* Hajós, bár előzőleg készült a protokolláris beszélgetésre, zavarba jött. *„A vízben, felség”* – válaszolta. Ne feledjük, mindössze 18 éves volt még ekkor.

A *Sport-Világ* így tudósított az olimpiai diadalról: *„Hajós (Guttman) Alfréd 1878. február 1-én született, jelenleg műegyetemi hallgató, a M. U. E. és a Bp. T. C. tagja. Guttman középtermetű, karcsú alak, szépen fejlett izomzattal, hosszú távokon angol tempóval, rövid távokon magyar tempóval úszik. Legjobb disztancziája 80–150 méter, mely távokon kitűnő erőnek bizonyult. Úszása közben feltűnik rendkívüli energiája, melynek leginkább köszönheti győzelmeit kitűnő ellenfeleivel szemben. A lezajlott olympiai versenyeken fényesen igazolta*

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

a beléje helyezett bizalmat. Az előzőleg rendezett próbaversenyen, úgy a 100, mint az 500 méter távon erős ellenfelei felett győzedelmeskedett, mire az országos bizottság jelölése alkalmával valamennyi szavazatot csak ő kapta meg. Rendkívül értékesé teszi újabb címét: az olympiai győztes címet az a körülmény, hogy két egész különböző távon a 100 és 1200 méteres aratta egymásután győzelmét. A rövid távon legerősebb ellenfelét Williams amerikait 1 perc 22^{1/5} másodperc alatt győzte le a 11 fokú vízben, a másik futamban pedig újból kimutatta az addig mindent megnyert amerikaiakkal szemben erejét. Ideje a 100 méteres úszásban 3 másodpercczel megközelíti a világrekordot s talán el is éri, ha kegyetlen hideg időjárás nem akadályozza.”⁵

4. kép: Az 1896-os olimpia magyar csapata: (fent, balról) Kellner Gyula, Kakas Gyula, Szokoly Alajos, Dáni Nándor; (ülnek) Hajós Alfréd, Wein Dezső

További sportpályafutása dióhéjban

Az újdonsült olimpiai bajnok hazaindulása előtt felment az Akropoliszra, ahol megcsodálta a romjaikban is impozáns templomokat. Ünnepelesen megfogadta magának, hogy a sport mellett az építészet területén is maradandót fog alkotni. Budapestre érkezése után rögtön az egyetemre sietett. Hallgatótársai már olvasták az újságokat, így érkezésekor az előadóteremben felhangzott a taps. Hajós Ilosvay professzorhoz sietett, hogy beszámoljon neki sikeréről. „Nem érdekelnek a legendái – hangzott a válasz. – Nem vagyok kíváncsi arra, hogy mennyit ugrott (!) a versenyen. De biztosíthatom, annál kíváncsibb leszek arra, hogy a vizsgáin mennyire felel meg a követelményeknek.”⁶

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

Néhány napja volt csak a szigorlatig, éjjel-nappal tanult, hogy behozza a lemaradását. A vizsgán a professzor alaposan kikérdezte, ő pedig minden kérdésre jól válaszolt. Végül a tanár felállt és két kézzel rázta meg Hajós kezét, ott, a jelenlévők előtt gratulált először az olimpiai bajnoki címhez. *„Szívből kívánom, hogy a hivatása területén is olyan sikereket könyveljen el, mint amilyenek athéni győzelmei voltak.”*⁷

Hajós Alfréd inentől elsősorban a tanulmányaira koncentrált. Néhányszor még elindult úszóversenyeken, de inkább újabb sportágakban próbálta ki magát. Érmeket szerzett síkfutásban, gátfutásban és diszkoszvetésben is, ám hamar abbahagyta mindet. Nem sokkal később megismert egy új sportágat, amelynek teljesen a hatása alá került: a labdarúgást. A Budapesti Torna Club csapatában, 1897-ben játszott először mint csatár. Ott volt csatárként az első hivatalos magyarországi „football match” résztvevői között, amelyet azonban az eső miatt félbe kellett szakítani. Már csapatkapitányként vett részt a világ első nemzetközi rangadóján, a Bécsben megrendezett BTC–Vienna Cricket and Football Club meccsen. Amikor 1899-ben megszerezte a diplomáját, elhatározta, hogy felhagy az aktív sportolással, és építészként dolgozik tovább.

5. kép: A BTC csapata a Vienna ellen (Hajós balról a negyedik)

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

6. kép: Hajós Alfréd játékközvetőként a kép bal szélén (Sport Világ, 1901. október 6.)

Nem sokáig bírta. Vezetésével a BTC csapata nyerte az első magyar bajnokságot, majd pályára lépett az első válogatott meccsen is. 1906-ban ő lett az első magyar szövetségi kapitány, majd a Magyar Labdarúgó Szövetség alelnöke, sőt, FIFA-bíróként is tevékenykedett. Eközben, mintegy mellékesen, meghonosította a modern sportújságírást. Az első sportlap, a *Sport-Világ* egy ideig az ő szerkesztésében jelent meg. 1924-ben, az MLSZ alelnökéként ő vezette az olimpiai előkészítő bizottságot. Ezen az olimpián szerezte – immár építészként – harmadik ezüstérmét. (Aranyérmet ekkor nem osztottak ki.)

Az építési pálya kezdete

Hajós 1899-ben szerzett építési diplomát a Műegyetemen. Nagyszerű alapozó iskolái voltak: előbb Alpár Ignác, majd Lechner Ödön beosztott munkatársa volt. A két mester közül inkább az Alpár-féle eklektika hatott rá, a lechneri magyaros szecesszió már kevésbé. Hatással volt rá Árkay Aladár építőművészete is. 1907-ben Villányi Jánossal önálló építészeti irodát indított, és ide futottak be az első megrendelések. Szükség is volt rá, mert 1908-ban házasságot kötött Blockner Vilmával, melyhez többen gratuláltak, köztük a kávéházi jóbarát, Krúdy Gyula is.

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

Első építészeti munkái közé tartozott volt iskolája, a *Markó utcai Főreál Gimnázium* torna- és rajztermének átépítése, majd sorra jöttek a nyertes pályázatok: a *Borsod megyei Takarékpénztár* épülete és a *Református Konvent Abonyi utcai székháza* (1909). Kezdetől részt vettek iskolák tervezésében, építésében-átépítésében is. Ezek a *kőszegi Ferenc József Főgimnázium* (ma Jurisich Miklós Gimnázium) (1907–1908), a *szombathelyi Vakok Intézete* (ma Nagy Lajos Gimnázium) (1910), a *lőcsei Katolikus Főgimnázium* (1910–1911) és a *kolozsvári Vakok Intézete* (1913). Ennek a kezdeti időszaknak a legjelentősebb munkája a debreceni *Arany Bika Szálló* Steidl Imre által 1882-ben tervezett épületének átépítése volt 1915-ben.

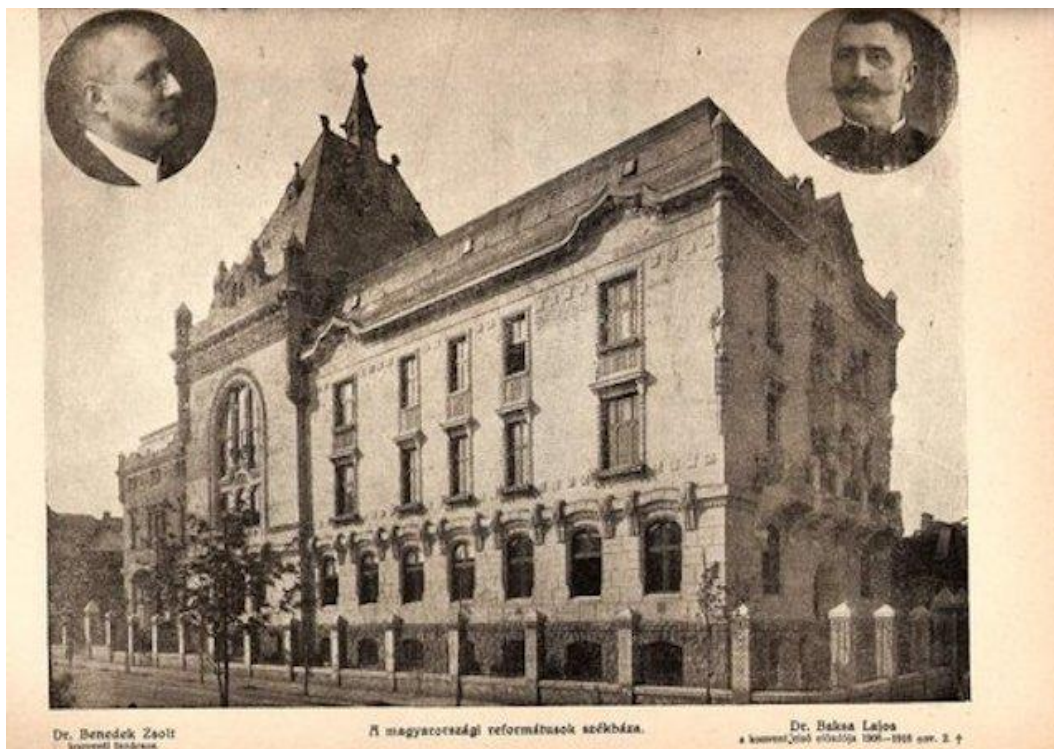
7. kép: A Borsod megyei Takarékpénztár

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

8. kép: A Református Konvent Abonyi utcai székháza

9. kép: A kőszegi Ferenc József Főgimnázium

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

10. kép: A szombathelyi Vakok Intézete

11. kép: A lőcsei Katolikus Főgimnázium

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

12. kép: A debreceni Arany Bika Szálló

Hajós harmadik győzelme az olimpián, mely ismét „csak” ezüstérmet ért

A sportlétesítmények tervezése iránti érdeklődés hamar fellobbant Hajósban. 1913-ban a legnagyobb csendben terjesztették a VKM biztatására az Országos Testnevelési Tanács elé a Hajós–Villányi építésziroda *magyar stadion* tervét. Komoly jelek utaltak arra, hogy a következő, 1916-os berlini olimpián hazánknak fogják ítélni az 1920-as olimpia rendezési jogát. Azóta tudjuk, hogy a világháború elsöpörte az előbbit, az 1920-as játékokon pedig hazánk háborús vesztesként részt sem vehetett.

A stadionterv magában foglalt egy 50 ezer néző befogadására alkalmas futball- és atlétikai pályát 400 méteres futókörrel és 500 méteres kerékpárpályával. A stadionban lehetséges lett volna színi előadások és hangversenyek rendezése is. A sportkomplexumban helyet kapott volna a tornatanárok képzését szolgáló Testnevelési Akadémia és tornacsarnok, egy 50x60 méteres fedett és egy 6000 nézőt befogadni képes 100 méteres uszoda. Mindezt – talán az athéni első újkori olimpiai játékok hatására is – antik görög építészeti stílusban képzelték el a tervezők. Az építkezés színhelye a régi lóversenytéren, a mai Dózsa György út, Thököly út és Stefánia út által határolt területen lett volna, ott, ahol négy évtizeddel később – igaz, nem az ő terveik alapján – a nemzeti stadion felépült.

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

13. kép: A magyar stadion terve (1913)⁸

Bár a terv nem valósult meg, mégis volt utóélete. Egyrészt a háború után Hajós készítette az 1922-ben felépült 20 ezer nézőt befogadó újpesti futball stadion és sportkomplexum terveit, mely a korabeli Európa egyik legmodernebb sportlétesítménye volt, és a bővítéseket követően egészen az ezredfordulós átépítéséig egyik legnagyobb stadionja volt hazánkban. Másrészt az 1913-as magyar stadion tervének Lauber Dezsővel közösen módosított változata *Ideális stadion* néven az 1924. évi második párizsi olimpiai játékok művészeti versenyének építészet kategóriában győzött ugyan, de csak ezüstérmet kapott. Az aranyérmet ugyanis nem adták ki, hogy az ne kerülhessen egy háborúban vesztes ország képviselőjének a birtokába. Így maradt aranyérem nélkül a háromszoros győztes Hajós, de lett három ezüstérem boldog tulajdonosa. (Az olimpiák történetében rajta kívül csak egy amerikai győzött még sportolóként és szellemi olimpián egyaránt.)

Pályájának második fele 1930-tól

Hajós Alfréd mérnöki „*életművének a koronája*” a *Tér és forma* építészeti szaklap szerint⁹ – és ez egyezik a közvélemény ítéletalkotásával is – az 1930-ban alig pár hónap alatt a Klebelsberg Kuno által vezetett Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium anyagi támogatásával felépült margitszigeti *Nemzeti Sportuszoda* lett, amely Hajós halálát követően felvette alkotója nevét. A szaklap szerint az építésznek egyaránt fontos volt a Nemzeti Sportuszoda térbeli megjelenése, de a tájépítészeti szempontok mellett a funkcionalitást legalább ennyire lényegesnek tartotta. A Nemzeti Sportuszoda a vasbeton-építészet

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

dicsérete, a medencék fölötti vasbetonból formált ívek egyszerre töltenek be statikai szerepet, valamint magas fokú esztétikai élményt nyújtanak. Hajós a szecesszió és az eklektika korábbi stílusirányzataihoz képest jóval letisztultabb formavilágú, modern épületet tervezett. Ekkor még csak a 3000 néző befogadására alkalmas fedett medence csarnoka készült el. Érdekesség, hogy Horthy Miklós kormányzó az ünnepélyes átadási ünnepségen tévesen kormányfőtanácsosnak nevezte a sportuszoda tervezőjét, mire pár nap múlva a hivatalos kinevezést is bejelentették.

14. kép: A Nemzeti Sportuszoda épülete (1955 óta Hajós Alfréd Nemzeti Sportuszoda) 1930-ban átadott épülete és fedett medencéje

Kormányfőtanácsosi címe egy ideig védelmet jelentett számára a '30-as évek Magyarországn, a zsidó származásúak egyre nehezedő életkörülményei között. Bár még az úszósövetség alelnöke, állami megrendelése egyre ritkultak (*Győri Versenyuszoda*, 1931; *Balassagyarmati Strandfürdő*, 1934–1935). Az Árpád híd megépítésére kiírt pályázaton 1931-ben Ritter Mórral együtt nyert ugyan, de az évtized végén már más tervei szerint indult az építkezés. Háború előtti utolsó nagyobb munkája a *Munkácsy Mihály szálloda és bérház* a Munkácsy utca és Andrássy út sarkán Budapesten (1937–1938), mely eredetileg a Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi Fiúárvaháza, 1944-ben pedig a Nemzetközi Vöröskereszt zsidó gyermekeket mentő otthona volt.

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

15. kép: A Munkácsy Mihály szálloda és bérház

Hajós a háború idején szerepet vállalt zsidó származású sportolók mentésében, de a nyilas hatalomátvételt követően neki is bujdosnia kellett. Bátor kiállását háború utáni tevékenysége is bizonyítja: miután Halassy Olivér olimpiai bajnok vízilabdázó¹⁰ 1946-ban rablógyilkosság áldozata lett, és a hivatalos szervek – vitézi címe, illetve a Vörös Hadsereg feltételezett érintettsége miatt (valószínűleg szovjet katonák lőtték le) – távol maradtak temetésétől, Hajós tartott beszédet a gyászszertartáson.

16. kép: A hajdúszoboszlói gyógyfürdő (1946) Hajós utolsó magántervezői munkája

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

17. kép: A Vajdahunyadvár (Alpár Ignác, 1908) háború utáni rekonstrukciója

Az új rendszernek, ha nem is kegyeltje, de megtűrt, elviselt személyisége lett, immár többször mellék-, mint főszerepben. 1949-ben 50 éves tervezői pályafutását a Műegyetem aranydiplomával díjazta. A kommunista rendszerben magántervezőként nem dolgozhatott tovább, így 70 évesen a Magasépítési Igazgatóság tanácsadójaként helyezkedett el. Itt több, az ostrom során megsérült épület helyreállításában működött közre tervezőként, köztük volt a Tözsdepalota és a Vajdahunyadvár, amelyek eredeti terveit Alpár akkor rajzolta, amikor Hajós az irodájában volt gyakornok. Később a MEZŐTERV-nél kapott tervezői állást. Utolsó alkotása a Kelenföldi Hőerőmű művelődési otthona volt. Az idős bajnokot a Rákosi-korszakban megkísérelték a propaganda szolgálatába állítani, sztahanovista oklevéllel is megjutalmazták, ám nem sikerült őt megvásárolni.

1947-ben a Fővárosi Közmunkák Tanácsa – ahogy azt Hajós már a nagy háború előtt javasolta – a régi lóversenytér területét jelölte ki a Népstadion felépítésére. Hajós Alfréd és Weichinger Károly ezután adta be a Közmunkatanácshoz egy hatalmas sportkombinát tervét, amelynek részeként hetvenezres fedett lelátójú stadion, két edzőpálya, a Nemzeti Sportcsarnok felé eső oldalon sportotthon, fedett teniszcsarnok, tenispályák, a Millenáris és Istvánmezei út között fedett és nyitott uszoda, strand épült volna. Pénz hiányában azonban a döntést elnapolták. 1948-ban végül a tervezésre az Állami Építéstudományi Intézet középítési osztálya kapott megbízást. A munkát ifj. Dávid Károly osztályvezető, valamint Juhász Jenő és Kiss Ferenc építész végezte. A rajz észrevehetően a Hajós–Weichinger-féle vázlat alapján készült, de annál jóval kevesebb sportépülettel számolt.

Hajós Alfréd a Népstadion építésénél végül is csak tanácsadóként dolgozhatott, bár a megnyitó ünnepségen díszvendégként vehetett részt. A stadion felépülése egyszerre volt számára egy álom beteljesülése és szörnyű csalódás. Egész pályafutása alatt a stadion tervein dolgozott, rengeteg időt, energiát és pénzt fektetve a munkába, amit élete főművének

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

szánt. *„Képmutatás lenne, ha azt állítanám, hogy önérdek nélkül tettem ezt – írta később egy barátjának. – Számítottam arra, hogy a köz méltányolni fogja tudásomat, tapasztalataimat, előlegezett áldozatkészségemet s a végleges tervek elkészítésével megbíz engem vagy egy vezetésem alatt dolgozó építész és mérnök csoportot.”¹¹*

Élete végén megírta visszaemlékezéseit *Így lettem olimpiai bajnok* címmel, melynek megjelenését azonban már nem érte meg.¹² Hajós Alfréd személyében 1955. november 12-én egy olyan sportember fejezte be életét, akinek kiválósága és nemes jelleme az élet minden területén megmutatkozott.

Mi lehetett sikerei titka? Szemtelen fiatalsága? A sokoldalú tehetsége? A mindig tökéletesre törekvése – az úszástól a focin át az épülettervezésig? Vagy talán az úgynevezett magyar tempó, melynek stílusát a tengerészekről leste el, s ezt kombinálta delfinszerű láb munkával? Esetleg belejátszott az is, hogy itthon sokat úszott az Országház előtti dunai „uszodában”, melynek vizét a folyóból kerítették el, s éppúgy nem volt feszített víztükre, mint a Zéa-öbölnek? Mindegy már. *„Az ember nekimegy a meredeknek, s nem néz máshová, csak oda, ahova lépni szándékozik?”* – írta visszaemlékezésében.¹³ Ez volt a hitvallása egy életen át.

Kitüntetései, elismerései

1922-ben a negyedszázados jubileumát ünneplő magyar futball vezetése márványlapra helyezett dísztáblával és szövetségi jelvénnel tüntette ki.

1922-ben az 50. alkalommal rendezett magyar-osztrák mérkőzés kezdőrúgás elvégzésére kérték fel mint az első mérkőzés résztvevőjét, a válogatott volt szakvezetőjét, az MLSZ korábbi alelnökét.

1923-ban a 25 éves játékvezetői, sportvezetői tevékenységének elismeréseként arany jelvény tárgyjutalomban részesült az Országos Sporttanács jóváhagyásával.

1949: Építész aranydiploma.

2002: Posztumusz Magyar Örökség-díj.

2010: Posztumusz Ybl Miklós-díj.

2013: A magyar sport halhatatlanja.

2018: Hajós Alfréd emlékévé a Budapesti Városvédő Egyesület kezdeményezésére.

Emléktáblája van még a Margitszigeten kívül Budapesten, a Báthori utcai lakóhelyén, Angyalföldön, Pesterzsébeten, Sashalmon, Gödöllőn, Debrecenben, Szegeden, a szombathelyi Nagy Lajos Gimnázium falán, Zuglóban iskolát neveztek el róla – a felsorolás nem biztos, hogy teljes – ellentétben hősünk életművével, mely annak mondható.

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

18. kép: Hajós Alfréd síremléke a Kozma utcai zsidó temetőben

19. kép: Hajós Alfréd fejszobra, emléktáblája és aláírása a Nemzeti Sportuszodában

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

20. kép: Hajós Alfréd ezüst emlékérmé a Nemzetünk nagyjai érmesorozatból

IRODALOM

- A magyar stadion. *Érdekes Újság*, 2. évf. 1. sz. 18-19. (1914. jan. 4.)
https://adt.arcanum.com/hu/view/AzErdekesUjsag_1914/?pg=8&layout=s (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- GUTTMANN Alfréd alias Hajós Alfréd. *National Geographic*, 2006. febr. 1.
https://ng.24.hu/kultura/2006/02/01/guttman_arnold_alias_hajos_alfred/ (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- HAJÓS Alfréd, a magyar delfin. *Múlt-kor*, 2012. ápr. 11.
https://mult-kor.hu/20120411_hajos_alfred_a_magyar_delfin (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- HAJÓS Alfréd (1931): A margitszigeti nemzeti úszóstadion. Tér és forma, 4. évf. 1. sz. (1931. január) 1–7.
https://adt.arcanum.com/hu/view/TERESFORMA_1931/?pg=1&layout=s&query=Haj%C3%B3s%20Alfr%C3%A9d (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- HAJÓS Alfréd (1956): *Így lettem olimpiai bajnok*. Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Sportkonyvek_698/?pg=0&layout=s (Letöltés: 2022. jún. 12.)
- HAJÓS Alfréd (Guttman Arnold). Magyar Olimpiai Bizottság.
http://olimpia.hu/hajos_alfred (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- HAJÓS (GUTTMANN) Alfréd (1896). *Sport-Világ*, 3. évf. 16. sz. 11. (1896. ápr. 19.)
- HORVÁTH Pál (2021): Sportpolihisztor és építész: Hajós Alfréd élete. *Képmás*, 2021. szept. 14.
<https://kepmas.hu/hu/sportpolihisztor-es-epitesz-hajos-alfred-elete> (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- MILLISITS Máté (2018): Az olimpikon építész. 140 éve született Hajós Alfréd. *Pest-Buda*, 2018. febr. 4.

Katona András: „A magyar delfin”

Első olimpiai bajnokunk, Hajós Alfréd – Egy sokoldalú életpálya¹

https://pestbuda.hu/cikk/20180204_az_olimpikon_epitesz_140_eve_szuletett_hajos_alfred (Letöltés: 2022. máj. 23.)

- PECSŐK László (2021): Hajós Alfréd, az első magyar olimpiai bajnok. *Újkor*, 2021. ápr. 11.
<https://ujkor.hu/content/hajos-alfred-az-első-magyar-olimpiai-bajnok> (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- PECSŐK László: Hajós Alfréd az olimpián túl. *Budapest Főváros Levéltára*
<https://bparchiv.hu/statikus/pecsok-laszlo-hajos-alfred-az-olimpian-tul> (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- TARJÁN M. Tamás: Hajós Alfréd halála. *Rubicon online*
<https://rubicon.hu/kalendarium/1955-november-12-hajos-alfred-halala> (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- VINCZE Miklós (2016): Tudta, hogy Hajós Alfréd nem csak úszóként, hanem építészként is elismert volt? *24.hu*, 2016. febr. 27.
<https://24.hu/kultura/2016/02/27/tudta-hogy-hajos-alfred-nem-csak-uszokent-hanem-epiteszket-is-elismert-volt/> (Letöltés: 2022. máj. 23.)
- ZEIDLER Miklós (1997): A Nemzeti Stadiontól a Népstadionig. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából XXVI.* Szerk. SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella. Budapesti Történeti Múzeum – Budapest Főváros Levéltára, Budapest.

ABSTRACT

Katona, András

“The Hungarian dolphin”

Our first Olympic champion, Alfréd Hajós - A multifaceted career

It is a common understanding that we are a sporting nation. This is most clearly demonstrated by the international success of our top sport, especially the remarkable results achieved at the modern Olympic games. Among these is a date in sport history that establishes and shapes our later role: April 11, 1896. On this day, the first swimming competition in Olympic history was organized at the modern games in Athens, a contest won by Alfréd Hajós, triumphing in the classic 100-meter freestyle. Not much later, he won the 1,200-meter race, too, and launched Hungarian aquatic sport on its path of world domination. Let us recall some lesser known facts of interest about him and his impressive career that indicate a life fully lived at 77 years of age. At 18, he was a freestyle champion, but also participated in athletics (running, javelin, pentathlon), then became a player on the national football team, a referee, a team captain, a coach and a journalist, but first he was an outstanding architect. He planned important public facilities, such as swimming pools, stadiums, hospitals and schools. It's well known that he planned the National Aquatics Complex on Margaret Island that bears his name. This paper seeks to contribute to fostering the memory of Alfréd Hajós, while also paying tribute to the 307 winners of our 181 Olympic medals, with the unashamed intention of advocating a bigger role for sport history in our history teaching.

JEGYZETEK

- ¹ A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata által szervezett *Az elsők – Magyar felfedezők, újítkók, feltalálók* című konferencián 2021. december 11-én elhangzott előadás bővített és szerkesztett változata.
- ² HAJÓS Alfréd (1956): Így lettem olimpiai bajnok. Sport Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 51.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Sportkonyvek_698/?pg=4&layout=s (Letöltés: 2022. jún. 12.)
- ³ HAJÓS (1956) 68.
- ⁴ Az atléta Dáni Sándor, Kellner Gyula és Szokolyi Lajos (valamennyien szereztek érmet), a tornász Kakas Gyula és Wein Dezső, valamint a nehéztárléta, de teniszben érmes szerb nemzetiségű Tapavicza Momcsilló. Ők voltak Hajóssal a magyar sportküldöttség tagjai.
- ⁵ *Sport-Világ*, 3. évf. 16. sz. 11. (1896. ápr. 19.)
- ⁶ HAJÓS (1956) 79.
- ⁷ HAJÓS (1956) 80.
- ⁸ Forrás: *Érdekes Újság*, 2. évf. 1. sz. 18-19. (1914. jan. 4.)
- ⁹ HAJÓS Alfréd (1931): A margitszigeti nemzeti úszóstadion. *Tér és forma*, 4. évf. 1. sz. 1-7.
- ¹⁰ 1932-ben Los Angelesben és 1936-ban Berlinben, és tegyük hozzá, amputált lábfejjel.
- ¹¹ ZEIDLER Miklós (1997): A Nemzeti Stadiontól a Népstadionig. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából XXVI.* Szerk. SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella. Budapesti Történelmi Múzeum – Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 70.
- ¹² Saját bevallása szerint olimpiai bajnokságának 60. évfordulójára készült a visszaemlékezése, melyet azonban már szintén nem érhetett meg. Fél év sem hiányzott hozzá.
- ¹³ HAJÓS (1956) 9.